

POROČILA IN OCENE
RELAZIONI E RECENSIONI
REPORTS AND REVIEWS

**POROČILA
RELAZIONI
REPORTS**

Janez Berdavs

**EVROPSKO ZDRUŽENJE ZA TERITORIALNO
SODELOVANJE – NOVA MOŽNOST PRESEGANJA
MEJA?**

HYPERLINKTeritorialno sodelovanje je eden pomembnih gradnikov skupne evropske politike in se je razvijalo vzporedno s krepitvijo stikov med evropskimi državami po drugi svetovni vojni. Teritorialno sodelovanje je v procesu evropskih integracij imelo poseben pomen. V povojnih desetletjih je bilo sredstvo približevanja prej sprtih evropskih držav na lokalni in tudi osebni ravni; teritorialno sodelovanje je sredstvo večje moči in konkurenčnosti v primerjavi z ostalim svetovnimi silami glede na razdeljenost evropske celine z mednarodnimi mejami. V današnji Evropski uniji teritorialno sodelovanje pospešuje teritorialno kohezijo oziroma bolj uravnoteženo konkurenčnost evropskega ozemlja, ki je eden od treh temeljnih ciljev politik EU poleg gospodarske in socialne kohezije.

Prve povezave med obmejnimi regijami so nastajale že v petdesetih letih, leta 1975 je bil ustanovljen Evropski sklad za regionalni razvoj. Svet Evrope je svoja prizadevanja za pospešitev teritorialnega sodelovanja usmeril v pravno ureditev področja. Prvi pravni okvir čezmejnemu sodelovanju predstavlja leta 1980 sprejeta Madridska konvencija, ki pa je do danes ni podpisalo ali ratificiralo 12 evropskih držav (Conventions, 2007). Evropska skupnost oziroma poznejša Evropska unija je teritorialno sodelovanje spodbujala na bolj pragmatični ravni in je pobude podpirala finančno v okviru programa Interreg, kar je omogočil Evropski sklad za regionalni razvoj. Vse do tedaj omenjene aktivnosti so podpirale čezmejno sodelovanje, šele program Interreg II je vključil tudi transnacionalno in medregionalno sodelovanje. Po izvedbi treh Interregovih programov in njegovem preoblikovanju v tretjo prednostno nalogo evropske regionalne politike v programskem obdobju 2007–2013 odpirajo evropska združenja za teritorialno sodelovanje novo poglavje v zgodovini teritorialnega sodelovanja med evropskimi državami.

Ta prispevek želi predstaviti evropsko združenje za teritorialno sodelovanje (EZTS) kot nov instrument teritorialnega sodelovanja, možnosti njegove uporabe in posledičnih prednosti in koristi; slabosti, ki bi se lahko pojavljale pri izvajanju instrumenta v praksi. Predvsem pa prispevek išče priložnosti, ki jih EZTS prinaša v slovenski prostor.

Ta članek je napisan na podlagi različnih tiskanih in

elektronskih virov, intervjujev in pisne korespondence ter udeležbe na seminarju. Pri pisanju članka smo želeli uravnotežiti pravne in informativne vire, izdane s strani ustanov Evropske unije, ki s pozitivnim obveščanjem razširjajo vedenje o možnostih novega instrumenta, z bolj kritičnim pogledom na instrument, kar smo zagotovili z intervjuji in s pisno korespondenco. Z intervjuji in korespondenco smo želeli tudi pridobiti poglobljene informacije o instrumentu in nekaterih odprtih vprašanjih, pri pridobivanju informacij z intervjuji in elektronsko korespondenco pa smo poskrbeli za uravnoteženost predstavnikov Evropske komisije, slovenske vlade in posameznih regij.

Ker je EZTS nov instrument, še brez primerov praktične uporabe, tudi še ni tema objav in bolj poglobljenih analiz. Večina dostopnih virov je zgolj informativne narave, namenjenih občinstvu, ki se s teritorialnim sodelovanjem srečuje profesionalno. Osnovni vir za članek je Uredba št. 1082/2006 o ustanovitvi združenja za teritorialno sodelovanje, ki predstavlja pravno podlago EZTS kot novemu instrumentu za teritorialno sodelovanje in je izhodišče za vse nadaljnje vire in razprave v zvezi z EZTS. Ostali viri so tiskana ali elektronska informativna gradiva, objavljena s strani ustanov, ki so odgovorna za instrument oziroma skrbijo za informiranje – Direktorat za regionalno politiko Evropske komisije (DG Regio), Svet regij (CoR) in Zveza evropskih regij (AER); predavanja na konferenci AER Expert Conference on the European Groupings for Territorial Cooperation, kjer so predavali predstavniki Direktorata za regionalno politiko, AER, CoR, svetovalnih podjetij in predstavniki posameznih regij; intervjuji s predstavniki Direktorata za regionalno politiko – med njimi z Dirkom Petersom, glavnim avtorjem uredbe ter korespondence s predstavniki Službe Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko in Službe Vlade RS za evropske zadeve.

**Značilnosti in novosti evropskih združenj za
teritorialno sodelovanje**

EZTS je nov instrument, s katerim želi Evropska unija pospešiti, olajšati in poglobiti teritorialno sodelovanje med njenimi regijami. Temelji na Uredbi št. 1082/2006 Evropskega parlamenta in sveta, ki je bila sprejeta julija 2006 v paketu z uredbami za upravljanje s strukturnimi in kohezijskim skladom. Uredba je zelo fleksibilna in omogoča rabo EZTS za širok spekter različnih povezav. Posledično pa je uredba tudi precej nedoločna in nejasna. Glavne lastnosti EZTS so:

- EZTS je lahko ustanovljeno za vse vrste teritorialnega sodelovanja; čezmejno, transnacionalno ali medregionalno sodelovanje. Eno EZTS je lahko ustanovljeno za eno ali več od navedenih vrst sodelovanja;
- EZTS ima status pravne osebe. To pomeni, da lahko pridobivajo in posedujejo lastnino, zaposlujejo osebe-

- je in predstavljajo stranko v pravnih postopkih. Ker lahko EZTS deluje v imenu svojih članic, to močno olajša pravne in administrativne postopke, saj je, na primer, v sklepanje pogodb sedaj lahko vpleteno le EZTS v imenu vseh članic teritorialne povezave;
- EZTS mora imeti vsaj dva člana iz dveh držav članic EU. Možna je tudi vključitev članov iz držav nečlanic EU, če zakonodaja državne nečlanice to dopušča. EZTS pa mora vključevati poleg člana iz države nečlanice še vsaj dva člana iz dveh različnih držav članic. EZTS z dvema članoma, od katerih je eden iz državne nečlanice, torej ni mogoč;
 - EZTS omogoča sodelovanje organizacij različnih tipov. Sestavljajo ga namreč lahko tako regionalni kot lokalni organi, pa tudi države članice in osebe javnega prava (ki so ustanovljene z namenom zadovoljevanja potreb javnega interesa, nimajo pridobitnega značaja, jih pretežno financirajo državni, regionalni ali lokalni organi ali druge osebe javnega prava, ti organi pa imajo tudi večinski vpliv v njenem upravljalnem oziroma nadzornem odboru). Sodelovanje v EZTS ni omogočeno samo organom teritorialne samouprave z voljenimi telesi in lastnimi viri financiranja, ampak tudi regionalnim enotam centralne državne uprave (na primer prefektуре ali slovenske upravne enote). Velika ovira pri nekaterih dosedanjih oblikah teritorialnega sodelovanja je bila nezmožnost povezovanja organizacij različnih tipov, na primer regij z občinami. EZTS ne samo, da omogoča sodelovanje tudi državam članicam samim (kar je do ustanovitve regij zlasti uporabno za Slovenijo), ampak tudi drugim zainteresiranim osebam javnega prava, ki lahko močno pripomorejo h kakovosti teritorialnega povezovanja. EZTS s tem pristopom pospešuje večnivojsko upravljanje;
 - Naloge EZTS so omejene na pospeševanje in poenostavitev teritorialnega sodelovanja, podrobneje pa se opredelijo v konvenciji. EZTS ne more imeti več pristojnosti, kot jih dovoljuje zakonodaja držav članic. Predvsem pa EGTC nima pristojnosti na področju zunanjih zadev, pravnega reda in policijskih pristojnosti. Tipični nalogi EZTS sta izvajanje programov ali posameznih projektov teritorialnega sodelovanja, ki jih sofinancira Evropska unija, lahko pa se uporablja tudi za vodenje programov ali projektov, ki so financirani pretežno ali izključno iz drugih virov;
 - Glavna pravna podlaga za ustanovitev EZTS je uredba št. 1082/2006, ki velja za vse članice; uporaba uredbe ni obvezujoča, če pa se določene države članice odločijo za njeno uporabo, pa uredba velja v celoti in ne samo njeni deli. Ustanovitev EZTS pa morajo omogočati tudi nacionalne zakonodaje vseh držav članic, iz katerih prihajajo člani EZTS. Uredba je kot rok prilagoditve pravnega reda držav članic določila 1. 8. 2007. Uredba ne posega v pri-

- stojnosti posameznih držav članic, saj so pristojnosti EZTS in sodelujočih regij in drugih teles omejene s pravnim redom držav članic;
- Glavna dokumenta, ki urejata delovanje vsakega EZTS, sta konvencija in statut, ki ju sprejmejo člani EZTS. Konvencija opredeljuje osnovne attribute EZTS, kot so naziv, sedež, člani in ozemlje. Statut ureja delovanje EZTS in vsebuje operativne določbe upravljanja EZTS, postopke odločanja, delovni jezik, financiranje in podobno;
 - EZTS-ji imajo deloma že vnaprej določeno notranjo strukturo in delovanje. Vsak EZTS ima svoj proračun, iz katerega se financira najmanj delovanje organov EZTS, vanj pa prispevajo sredstva vsaj člani EZTS. Delovanje EZTS ureja pravni red tiste članice EU, v katerem ima EZTS svoj sedež. Država s sedežem EZTS oziroma njeni organi so odgovorni tudi za nadzor upravljanja javnih sredstev. Uredba tudi omogoča, da člani EZTS pooblastijo enega od članov za izvrševanje svojih nalog. Tako vse ali del aktivnosti EZTS opravlja eden od članov.

Evropsko združenje za teritorialno sodelovanje predstavlja zaradi svoje fleksibilnosti, širine in veljavnosti na celotnem ozemlju EU mejnik v razvoju teritorialnega sodelovanja v Evropi in mu postavlja nove, trdnjše in enovitejše temelje. Z uredbo o EZTS je celotno področje dobilo enotno pravno podlago za razvoj in poglobljanje razvoja v prihodnosti; vsem prihodnjim prizadevanjem v tej smeri, ne glede na vrsto teritorialnega sodelovanja ali lokacije prizadevanj znotraj EU, pa EZTS predstavlja tudi skupno streho. Implikacije navedenega še niso znane, predvidevamo pa lahko olajšano izvajanje programov in projektov teritorialnega sodelovanja. Programom in projektom, ki bodo potekali v okviru EZTS, bo ta predstavljal skupno izhodiščno točko na začetku izvajanja, omogočal večjo primerljivost programov in posledično ponujal večjo možnost prenosa znanja in izkušenj pri oblikovanju in upravljanju programov ter večjo možnost učenja iz dobrih praks.

Pomembna razlika od ostalih instrumentov za pospeševanje teritorialnega sodelovanja je dejstvo, da gre za uredbo EU, ki s sprejemom postane pravno veljavna za vse članice EU. To pomeni, da za veljavnost ne potrebuje podpisov predstavnikov posameznih držav in ratifikacij v zadevnih parlamentih, kot je bil to primer pri Madridski konvenciji (Peters, 2007). Pravna osebnost EZTS naj bi močno poenostavila administrativne postopke in sklepanje pogodb, še zlasti v povezavah, sestavljenih iz velikega števila partnerjev. Ker bodo EZTS imeli tudi svoje organe in proračun, pa bo možno tudi lažje in hitrejše odločanje, ki bo zahtevalo manj pogajanj in bo manj izpostavljeno parcialnim interesom posameznih članov v teritorialnem sodelovanju, poleg tega pa naj bi bila večja tudi moč udejanjanja sprejetih odločitev (Gilland, 2007).

Uredba omogoča visoko stopnjo fleksibilnosti pri

ustanavljanju in delovanju EZTS. Aktivnosti EZTS se lahko izvajajo v koordinaciji med člani, ali pa te aktivnosti prevzame en član, pooblaščen s strani drugih članov. EZTS je lahko homogeno – sestavljeno, na primer, samo iz regij – ali pa heterogeno, lahko vključuje tudi udeležbo države, lahko temelji na javnem ali zasebnem pravu, lahko ima omejeno ali neomejeno odgovornost, programi, ki potekajo pod okriljem EZTS, pa so lahko financirani z EU udeležbo ali brez nje. Možnost sodelovanja v EZTS ni izključno omejena le na države članice EU, saj pod določenimi pogoji lahko sodelujejo tudi partnerji iz držav nečlanic. Zaradi dveh širitvev in posledično močno povečanega ozemeljskega obsega Evropske unije ima možnost sodelovanja v EZTS večina ostalih evropskih držav, kar velja tudi za čezmejno sodelovanje. Po predvidevanjih so glavni kandidati za ustanovitev EZTS zrelejše in bolj dejavne evroregije, delovne skupnosti in Interreg programi, kjer bi lahko EZTS prevzelo vlogo organa upravljanja v programu. V tem primeru bi se lahko proračun EZTS financiral tudi iz tehnične pomoči (Gilland, 2008).

Uredba daje proste roke pri oblikovanju vsebin EZTS, dokler so te povezane s teritorialnim sodelovanjem. EZTS se v tem smislu razlikuje od *European Economic Interest Grouping*, ki se omejuje na gospodarsko sodelovanje. V možnosti sodelovanja oseb javnega prava in zvez ter združenj, ki jih te ustanovijo, pa se EZTS razlikuje od Madridske konvencije, ki se omejuje na sodelovanje med organi lokalne oziroma regionalne samouprave. Uredba tudi izrecno navaja, da EZTS mora izvajati posebne ukrepe (specific actions) teritorialnega sodelovanja, kar po besedah avtorjev uredbe pomeni, da EZTS morajo biti dejavni in morajo izvajati vsebine podpore teritorialnemu sodelovanju (Peters, 2008). S tem naj bi se izognili obstoju neaktivnih EZTS, kar se, na primer, dogaja z nekaterimi evroregijami, ki tudi sicer kažejo zelo različne stopnje dejavnosti. Uredba načeloma tudi zagotavlja nevmešavanje EZTS v notranje zadeve držav članic, saj organi lokalne ali regionalne samouprave preko EZTS ne morejo imeti več pristojnosti, kot jih dovoljuje pravni sistem države. Ob enem pa EZTS daje organom teritorialne samouprave večjo neodvisnost od centralnih oblasti pri sklepanju mednarodnih povezav in sodelovanj.

Težave pri sprejemanju in uveljavljanju Uredbe o ustanovitvi evropskega združenja za teritorialno sodelovanje

Težave so spremljale že proces sprejemanja Uredbe. Oblikovanje le-te je trajalo kar tri leta, pri čemer so nekatere države ideji o EZTS odkrito nasprotovale, na primer Nemčija, Nizozemska, Finska in Irska. Nasprotovanje EZTS ima večinoma izvor v nepoznavanju novega instrumenta (Gilland, 2008). Nekateri članice (predvsem tiste z unitarno politično ureditvijo) so EZTS

nasprotovale, ker naj bi omogočal regijam pridobiti nove (in prekomerne) pristojnosti; EZTS je bil skratka viden kot možnost vmešavanja v notranje zadeve držav. Skandinavske države za EZTS niso našle interesa in potrebe, saj skandinavske regije že uspešno sodelujejo. Na Slovaškem pa je bila uredba o EZTS žrtev notranjih političnih rivalstev, saj so uredbo določena ministrstva podprla, druga pa sprva ne. EZTS ni naletel na poseben odpor v novih članicah, kjer ponekod živijo velike manjšine, meje pa še vedno niso sprejete v vseh družbenih skupinah zadevnih držav.

Zamisel o EZTS se je v procesu sprejemanja Uredbe spreminjala. Instrument, ki je bil po prvotni zamisli namenjen le čezmejnemu sodelovanju, je sedaj namenjen vsem vrstam teritorialnega sodelovanja. V uredbo je bila naknadno vrinjena klavzula, ki omogoča sodelovanje tudi partnerjem iz držav nečlanic. Pod pritiskom regij, ki so deloma lobirale preko Zbora evropskih regij (Assembly of European Regions), so regije preko EZTS pridobile samostojnost pri sklepanju povezav; te lahko centralne oblasti članic preprečijo le, če je določena povezava regije v nasprotju s pravnim sistemom države ali v nasprotju z javnim interesom (Assembly of European Regions, 2007).

Še več nejasnosti pa se pojavlja sedaj, ko je Uredba veljavna in ko so pričakovane ustanovitve prvih EZTS. Fleksibilnost instrumenta ima tudi slabe strani: pomanjkanje jasnosti in določnosti (konkretnosti), kar trenutno povzroča negotovost in (pre)veliko mero previdnosti pri oblikovanju prvih EZTS, poleg tega pa instrument še vedno nima zadostne politične podpore pri vladah mnogih držav članic (Peters, 2008).

Uredba, ki je bila sprejeta julija 2006, določa, da morajo države članice do 1. avgusta 2007 prilagoditi svoj pravni red in zagotoviti možnost učinkovite uporabe uredbe. Z avgustom 2007 naj bi moralo biti mogoče ustanoviti prve EZTS, vendar pa so do novembra 2007 zahtevo izpolnili le Madžarska, Bolgarija, Velika Britanija in Portugalska (Cor, 2007). Vsekakor pa veljavna uredba daje dodatno težo regijam v naporih za dopolnitev nacionalnih zakonodaj. Države članice se soočajo z vprašanji spreminjanja pravnega reda. V Avstriji se odločajo med prilagoditvijo državne zakonodaje z ustavnim amandmajem in zakonom na zvezni ravni in sprejetjem devetih deželnih zakonov in enega zveznega (Börger, 2007).

Nekaj vprašanj odpira tudi interpretacija uredbe. Uredba navaja, da mora v okviru delovanja EZTS uporabljati nacionalno pravo države, v kateri ima EZTS sedež, medtem ko se za konkretno izvajanje projektov in programov uporablja pravni red države, kjer se ti izvajajo. Takšno določilo pa je v konkretnih primerih lahko nejasno, saj ni točno določeno, do katere točke se še uporablja pravo države s sedežem EZTS. Potrebne so dodatne pravne razlage, predvidoma na ravni Evropske komisije in ne na ravni posameznih EZTS (Gilland,

2007). V primeru, da želijo člani EZTS za vodenje združenja uporabiti pravo tretje države in se s tem izogniti možnemu favoriziranju enega od članov, lahko člani v tretji državi skupaj registrirajo osebo javnega prava, ki nastopa kot vodilni član in sedež EZTS.

Kot rečeno, je EZTS glede na uredbo namenjeno samo izvajanju programov teritorialnega sodelovanja ali projektov, ki jih sofinancira EU v okviru Evropskega sklada za regionalni razvoj, Evropskega socialnega sklada ali Kohezijskega sklada, in ostalim posebnim ukrepom teritorialnega sodelovanja; vsako EZTS bi torej moralo biti vsebinsko aktivno. Vendar pa ni nikjer specificirano, kaj "drugi posebni ukrepi" iz tretjega odstavka sedmega člena Uredbe o EZTS pomenijo. Zato uredba povsem ne preprečuje obstoja EZTS, ki bi bili pretežno nedejavni. Pogosta so še vprašanja v zvezi z vodenjem aktualnih programov z EZTS. Programi so se namreč že začeli z začetkom leta, prenos evropskih programov teritorialnega sodelovanja pod okrilje EZTS pa naj ne bi bila težava. Trenutno največja zadrega je pomanjkanje vsakršnih izkušenj z EZTS v praksi in šele čas bo pokazal pravo vrednost novega instrumenta.

Pogled naprej

Trenutno je načrtovanih ali v postopku ustanavljanja že nekaj prvih evropskih združenj za teritorialno sodelovanje. Pri Committee of the Regions je izrazilo zanimanje za EZTS kar 166 različnih ustanov (Spinaci, 2007). Med predlogi je tudi projekt Euranest, ki naj bi združeval regije z namenom povezovati njihove izkušnje in večine na področju organizacije športnih dogodkov in aktivnega preživljanja prostega časa. EZTS je edina primerna oblika povezovanja, saj v projektu želijo sodelovati tako občine oziroma mesta, province, kantoni in druge teritorialne enote (primer EZTS s člani različnih zvrsti). Francija in Katalonija bosta preko EZTS ustanovila in vodila obmejno bolnišnico (primer EZTS za konkreten projekt) (Hosiaux, 2007). V EZTS se namerava preoblikovati Grande Region, v katerem sodelujejo regije iz Francije, Nemčije, Nizozemske in Luksemburg. Enako pa naj bi storila novonastala Alpsko-Sredozemska evroregija, ki jo sestavljajo alpske regije med švicarsko mejo in Sredozemskim morjem. Omenjenemu EZTS naj bi se pozneje pridružil še kanton Ženeva (primer EZTS s članom iz države nečlanice EU) (Spinaci, 2007).

EZTS predstavlja priložnost tudi za Slovenijo. Slovenija svojega pravnega reda še ni dokončno prilagodila in omogočila ustanavljanja EZTS. Večjih ovir za spremembo zakonodaje ni, potrebno pa bo sprejeti ustrezno vladno uredbo, ki je še v pripravi (Renner, 2007). Področje uveljavljanja EZTS v slovenski pravni red in pomoč pri njihovem ustanavljanju pokriva Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in strukturno politiko (SVLR). Uredba o ustanovitvi EZTS v Sloveniji ni naletela na nasprotovanje, predstavniki SVLR pa jasno izražajo korist-

nost novega instrumenta in njegovo omogočanje preprostejših oblik in dela skupnih organov, obstaja pa skepsa glede velike širine uporabnosti instrumenta (Renner, 2007).

Na državni ravni že potekajo postopki za preoblikovanje delovne skupnosti Alpe-Jadran v bolj formalno obliko s podporo skupne pravne osebe, ustanovljene na podlagi te uredbe. Slovenska vlada je podprla idejo o preoblikovanju delovne skupnosti v evroregijo na podlagi Uredbe o ustanovitvi EZTS in glede na aktivnosti SVLR je sklepati, da bodo ti načrti tudi udejanjeni (Gov SIHYPERLINK, 2007; Horžen, 2007).

Velika odprtost in fleksibilnost novega instrumenta omogoča povezave zelo različnih velikosti in z zelo različnimi vsebinami, pričakovati pa je, da bodo EZTS ustanovljeni le za del možnih nalog. Verjetno bodo EZTS najprej ustanovljeni v primerih, kjer obstaja že vzpostavljeno tesno in dolgoročno sodelovanje, ki ga bodo želeli vpleteniti nadgraditi in zvišati formalno raven sodelovanja. V prvi fazi ustanavljanja EZTS, v času nabiranja prvih izkušenj z instrumentom, bodo ti ustanovljeni za konkretne projekte in za izvajanje programov teritorialnega sodelovanja, kot je bil, na primer, Interreg IIIA Slovenija-Italija. V istrskem prostoru bi se pokazalo kot zelo koristno določilo, ki omogoča vključevanje partnerjev iz držav nečlanic v EZTS s partnerji iz dveh držav članic, saj bi bili na ta način vključeni tudi hrvaški partnerji. Preko EZTS bi bilo možno učinkovito organizirati javni prevoz na čezmejnem območju, na primer v Istri, na Tržaškem in na Krasu ali pa poenotiti turistično ponudbo na enakem (ali poljubnem čezmejnem) območju.

EZTS je lahko uporabljen za množico možnosti z različnimi udeleženci, na primer izgradnja in upravljanje čezmejnih omrežij komunalne infrastrukture (na primer na Miljskem polotoku, kjer del naselij na slovenski strani meje naravno gravitira na miljsko kanalizacijsko omrežje) ali upravljanje skupnih krajinskih in narodnih parkov, saj poteka visok delež slovenskih državnih meja po območjih ohranjene narave, kot so gorovja, hribovja in mejne reke s poplavnimi ravniciami. Primer francosko-katalonske obmejne bolnišnice asociira na sodelovanje goriške in šempetrske bolnišnice. Sodelovanje bi lahko okrepili z ustanovitvijo EZTS, v katerem bi sodelovale zdravstvene ustanove iz Slovenije in Furlanije-Juljske krajine. Evropska združenja za teritorialno sodelovanje odpirajo možnosti za zelo različne oblike sodelovanj. Ta trenutek je naloga uporabiti instrument na primerih z že utečenim sodelovanjem in pridobiti prve izkušnje.

Viri in literatura

Assembly of European Regions. (2007): Gradivo konference AER Expert Conference on the European Grouping for Territorial Cooperation.

Börger, S. (2007): The application of EGTC Regulation in Austria and in the Adria-Alps-Pannonia area. Predavanje na AER Expert Conference on the European Grouping for Territorial Cooperation. Stefan Börger, Vlada Dežele Štajerske, Bruselj, 10. 7. 2007.

Gilland, M. (2007–07): Moray Gilland, Quality Officer, European Commission, Directorate General Regional Policy. Intervju.

Hosiaux, P. (2007): The Euranest Project. Predavanje na AER Expert Conference on the European Grouping for Territorial Cooperation. Phillipe Hosiaux, Dialogic Communication & Marketing Agency, Bruselj, 10. 7. 2007.

Horžen, S. (2007): Sara Horžen, Služba Vlade RS za evropske zadeve. Elektronska korespondenca.

Conventions (2007–12). [Http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=106&CM=1&DF=&CL=ENG](http://conventions.coe.int/Treaty/Commun/ChercheSig.asp?NT=106&CM=1&DF=&CL=ENG).

Cor (2007–12): Fiche – EGTC State of Play. [Http://www.cor.europa.eu/document/activities/egtc/EGTC_State_of_play.pdf](http://www.cor.europa.eu/document/activities/egtc/EGTC_State_of_play.pdf).

Peters, D. (2007–07): Dirk Peters, European Commission, Directorate General Regional Policy, Legal and procedural matters, relations with the Committees. Intervju.

Rener, T. (2007): Tatjana Rener, Regionalna pisarna Štanjel, Služba Vlade RS za lokalno samoupravo in regionalno politiko. Elektronska korespondenca.

Spinaci, G. (2007): Predavanje na AER Expert Conference on the European Grouping for Territorial Cooperation. Gianluca Spinaci, Directorate for Consultative Works, Committee of the Regions, Bruselj, 10. 7. 2007.

Uredba ES (2006): Uredba (ES) št. 1082/2006 Evropskega parlamenta in sveta z dne 5. julija 2006 o ustanovitvi evropskega združenja za teritorialno sodelovanje (EZTS). Uradni list Evropske unije, 210, 31. 7. 2006, Luxembourg, str. 19–24.

Gov SI (2007–12): Sklep Vlade Republike Slovenije. [Http://193.2.236.95/dato3.nsf/OC/0710111610048/\\$file/sev1141a.doc](http://193.2.236.95/dato3.nsf/OC/0710111610048/$file/sev1141a.doc).

Kristjan Knez

CONVEGNO INTERNAZIONALE
"I TURCHI, GLI ASBURGO E L'ADRIATICO"
Trieste, 10–12 maggio 2007

I secolari rapporti tra l'Occidente e l'Oriente, tra il mondo cristiano e musulmano, gli scontri tra la Sublime Porta, le monarchie e repubbliche del Mediterraneo nonché dell'area balcanico-danubiana, le osmosi avvenute nelle aree di contatto tra i territori della mezzaluna e della croce, le contaminazioni avvenute nell'arte, nella letteratura e nella cultura in senso lato, gli stereotipi e

gli intensi scambi commerciali con il Levante – fondamentali per l'economia di Venezia e di Ragusa –, la lenta decadenza dell'Impero ottomano, l'emergere di nuove potenze – come la Russia zarista –, la politica delle nazioni europee, desiderose della spartizione di quello che veniva definito "il malato d'Europa", e la fase imperialistica, in cui gli interessi economici, geo-strategici, politici e militari andarono a cozzare nei Balcani e nell'area ancora sotto il dominio del Sultano, sono stati alcuni degli argomenti affrontati dal Convegno Internazionale di Studi "I Turchi, gli Asburgo e l'Adriatico", tenutosi alla Biblioteca Statale di Trieste l'11 e il 12 maggio 2007. Le due giornate di studio sono state promosse dall'Associazione culturale italoungherese "Pier Paolo Vergerio" e dalla "Sodalitas Adriatico-Danubiana", con la collaborazione dell'Aisseco (Associazione Italiana di Storia dell'Europa Centrale e Orientale), della Biblioteca Statale di Trieste, del Forum Austriaco di Cultura di Milano, del Gruppo di studi storici e sociali Historia di Pordenone, dell'Istituto per la Storia del Risorgimento Italiano – Comitato di Trieste e Gorizia e della Società di studi storici e geografici di Pirano.

Giovedì 10 maggio gli organizzatori hanno proposto la tavola rotonda "La Turchia ieri, oggi e domani: prospettive europee" alla quale ha partecipato Franco Cardini dell'Università degli Studi di Firenze, che si è soffermato sui rapporti tra i cosiddetti Occidente e Oriente, sul concetto di guerra santa nonché sulla situazione attuale nel Medio Oriente. Sono seguiti gli interventi di Guglielmo Cevolin, "Turchia e Unione Europea: il punto di vista giuridico sui criteri per l'adesione"; Diego Redivo "I nuovi Stati dell'Unione Europea e le ferite della storia: riconoscimento od oblio?" e Fulvio Salimbeni "La Turchia dal declino dell'Impero Ottomano ai giorni nostri e il suo ruolo geopolitico attuale", tutti e tre dell'Università degli Studi di Udine. I lavori sono stati moderati da Gianpaolo Carbonetto del "Messaggero Veneto" di Udine.

Il Convegno Internazionale di Studi è stato aperto venerdì 11 maggio. Nel corso della prima sessione, presieduta da Adriano Papo, Maria Pia Pedani (Università Ca' Foscari di Venezia), ha parlato de "Gli Ottomani in Adriatico tra pirateria e commercio". La relatrice ha rammentato che i Turchi iniziarono ad interessarsi all'Adriatico nella seconda metà del XV secolo, quando venne conquistata Valona, sulla costa albanese, e nel momento in cui la Repubblica di Ragusa cominciò a gravitare nell'orbita di Istanbul. Parallelamente i mercanti provenienti dalle terre del Sultano volsero lo sguardo verso la città lagunare, imbarcandosi perlopiù su navi veneziane, ma anche su quelle ottomane. Nel suo excursus storico è emerso che nel corso delle guerre del Seicento i commerci tra Venezia e la Porta non subirono interruzioni complete, mentre nella prima metà del XVIII secolo imbarcazioni e mercanti ottomani ripresero ad attraversare l'Adriatico per approdare ai moli

vicino a San Marco. Bianca Valota Cavallotti (Università degli Studi di Milano), ne "Lo spazio adriatico: le terre albanesi e le premesse del confronto austro-turco" ha sottolineato che l'area adriatica, situata fra l'Europa centrale, l'Italia e il Vicino Oriente, ha rivestito una notevole importanza strategica: dal mondo greco-latino, al mare di Venezia, con le sue sintesi fra Oriente e Occidente, all'universo ottomano, le cui forze migliori e gli amministratori più moderni provenivano sovente da quelle coste.

Amedeo Di Francesco (Università di Napoli "L'Orientale"), con il contributo "Sors bona nihil aliud. Gli Asburgo, i Turchi e Venezia nel pensiero politico di Miklós Zrínyi" ha parlato di Zrínyi (1624–1664), appunto, che fu poeta, condottiero e uomo di governo. Componenti fondamentali del suo pensiero politico erano: la ricostituzione di un regno d'Ungheria sul modello dello stato corviniano; la lotta definitiva contro il Turco e la rivendicazione di una indipendenza nazionale, capace di contrastare i tentativi egemonici degli Asburgo. Un ulteriore contributo è stato presentato da István Puskás (Università di Debrecen), "La Sirena dell'Adriatico. Il conte Miklós Zrínyi, un aristocratico ungherese del '600 al servizio delle armi e delle muse", il quale ha ricordato che il medesimo fu protagonista della politica e della cultura del Seicento magiaro, ed aveva elaborato una teoria poetica e politica, in cui mescolava le teorie straniere contemporanee, come il machiavellismo e la ragion di stato, con la tradizione politica ungherese. Italo Costante Fortino (Università di Napoli "L'Orientale"), ha proposto "Un'incursione ottomana in Albania nella rivisitazione letteraria di Ismail Kadare". Nel XV secolo, con l'avanzata ottomana, ebbe inizio la resistenza albanese. Nell'immaginario popolare è il "Moti i madih" (La Grande Epoca), in cui si intrecciavano le lotte e le vittorie il cui auspicio era ricomporre una nazione. Nel 1450 il Sultano Murad II volle porre fine alle velleità autonomiste degli albanesi, memore che un suo generale albanese – Giorgio Castriota – aveva disertato e preso il comando dell'esercito. Lo scrittore contemporaneo albanese Ismail Kadare ripropose in chiave moderna la vicenda storica, arricchendo il romanzo "Kështjella" (La Fortezza) – il riferimento è alla città di Kruja – con una metafora atta a collegare quel passato alle vicende del presente. Simone Di Francesco (Università di Roma "La Sapienza"), ha parlato di "Scanderbeg nei Commentarii di Enea Silvio Piccolomini". I "Commentarii" (1464) appaiono di notevole ricchezza contenutistica. Un aspetto al quale dedica particolare attenzione è il motivo della crociata contro i Turchi, impresa alla cui realizzazione il Piccolomini, divenuto ormai papa, si dedicò con autentico fervore. Proprio in questo ambito, ossia nel tentativo tanto formale quanto sostanziale di recuperare il senso più profondo dell'identità cristiana mediante una dialettica esortativa rivolta ai principi e ai potenti della Cristianità

ad agire contro gli Ottomani, i "Commentarii" rappresentano una fonte imprescindibile anche per la comprensione dei delicati e mutevoli assetti politici dell'intera area dell'Europa centrale ed orientale.

Antonio D. Sciacovelli (Scuola di Studi Superiori "Berzsenyi Dániel", Szombathely), ha relazionato su "Turchi, arabi, mori, saraceni: la fedeltà allo stereotipo dell'infedele nella letteratura italiana del Medio Evo" presentando uno sguardo d'insieme sulla letteratura del Bel Paese dei secoli dell'età di mezzo, indicando la presenza in essa di personaggi appartenenti al mondo "altro" dell'Islam, che offre un quadro concreto del riflettersi del pregiudizio nei confronti dell'"infedele".

La seconda sessione, presieduta da Kristjan Knez, è stata dedicata agli avvenimenti nella pianura panonica e ai rapporti tra quest'area e la Serenissima nonché le terre adriatiche. Prima di aprire la sessione Knez ha presentato il volume degli atti del convegno "I confini militari di Venezia e dell'Austria nell'età moderna" (a cura di Antonio Miculian, Società di studi storici e geografici, Pirano 2005). Zsuzsa Teke (Accademia Ungherese delle Scienze), con il contributo "Venezia e Mattia Corvino: da alleati ad avversari nella lotta anti-ottomana" ha illustrato lo sviluppo delle intese politiche tra la Repubblica marciana e Mattia Corvino e la loro cooperazione nella lotta comune contro i Turchi, sottolineando, inoltre, l'orientamento della politica della Dominante volta ad impedire il riacquisto della Dalmazia agli Ungheresi. József Bessenyei (Università di Miskolc), con la relazione "Venezia, il regno di Giovanni Zápolya e l'Impero osmanico" ha affrontato il quindicennio successivo alla disfatta di Mohács (1526), esaminando il sistema di rapporti tra Buda, Vienna, Venezia e Costantinopoli. Due relazioni si sono soffermate, invece, sulle delimitazioni territoriali avvenute alla fine del XVII secolo, a seguito delle vittoriose campagne militari delle armate imperiali, polacche e veneziane, che determinarono il riflusso degli Ottomani dall'area panonica ai Balcani. Mónika F. Molnár (Istituto Habsburg, Budapest), ne "Il Triplice confine. Delimitazione del confine veneto-turco-asburgico dopo il trattato di Carlowitz (1699)" ha analizzato tale particolare area di frontiera tra la Repubblica di San Marco, l'Impero austriaco e la Sublime Porta, ed ha ricordato che alla fine del Seicento la lotta per l'Adriatico si era intensificata, e divenne la chiave dei conflitti veneto-asburgici sia dal punto di vista politico-diplomatico sia da quello economico. La studiosa si è soffermata sulla posizione di tale zona dal punto di vista militare, demografico ed economico. Szabolcs Sarlai (Archivio del Comitato Vas, Szombathely), si è soffermato, invece, su "I progetti del Marsili per la pace di Karlóca nel 1698" e ha presentato l'opera svolta dal Marsili a servizio dell'imperatore Leopoldo I, la cui carriera fu rapida, e nel giro di tre lustri divenne comandante di un reggimento. Poiché conosceva i Turchi, grazie ai suoi soggiorni a Istanbul, poté mediare la pace.

Ferenc Tóth (Scuola di Studi Superiori "Berzsenyi Dániel" di Szombathely; Università Calvinista "Károli Gáspár" di Budapest), con "Trieste et la diplomatie secrète en 1770" ha affrontato un altro aspetto della politica del vecchio continente ossia l'affacciarsi della Russia sulla scena europea, che, soprattutto nel corso del XIX secolo, desterà preoccupazione alle potenze europee. La comparsa nel Mediterraneo della flotta da guerra dello zar, nel corso della guerra russo-turca del 1768–1772, rappresentò l'inizio di una nuova fase nei delicati rapporti di quell'area.

Al convegno si è parlato anche d'arte, Gabriella Svoboda Dománszky (Università di Miskolc), ha illustrato "I Turchi nell'arte figurativa ungherese del XIX secolo". L'arte figurativa magiara ebbe i suoi esordi nell'Ottocento, la pittura dei quadri d'argomento storico venne considerata di notevole importanza, ed in modo particolare quelli raffiguranti le battaglie contro gli Ottomani che si svolsero nel corso dell'occupazione turca dell'Ungheria, durata un secolo e mezzo circa. Dopo la sconfitta subita dagli Ungheresi negli anni 1848–49, quando non era possibile parlare dell'indipendenza del paese, fu soprattutto l'arte figurativa a tenere vivi gli ideali di libertà e indipendenza.

Al termine delle relazioni è stato presentato il documentario "Le fortificazioni ai confini orientali degli Asburgo", curato da Franco Viezzoli (Unione degli Istriani, Trieste) e da Kristjan Knez. Il medesimo presenta il sistema difensivo della Casa d'Austria nel settore orientale dei suoi territori, già appartenenti al Regno d'Ungheria. L'attenzione si sofferma sulla rete difensiva di fortificazioni, tabor, castelli, capisaldi, città-fortezze, ecc., presente sul territorio compreso tra il mare Adriatico e la Croazia continentale, cioè la fascia dei confini militari.

Sabato 12 maggio, si è aperta la terza sessione, presieduta da Giuseppe Trebbi, i contributi presentati hanno focalizzato i rapporti e la realtà dell'area adriatica nell'età moderna nonché la dinamica degli avvenimenti tra la seconda metà del XIX secolo e lo scoppio del primo conflitto mondiale. Kristjan Knez (Società di studi storici e geografici di Pirano), con la relazione "Tra la Dalmazia veneziana, Ragusa e l'Erzegovina ottomana. La pirateria uscocca alla foce del Narenta alla fine del XVI secolo" e Guglielmo Zanelli (Istituto Italiano di Archeologia e Etnologia Navale), con il contributo "Gli Uscocchi di Segna, pirati e corsari", hanno illustrato il problema endemico della pirateria di questi arditi del mare, e al contempo pure corsari alle dipendenze degli arciducali. La loro attività, che conobbe uno sviluppo esponenziale dopo la pace veneto-turca del 1573, mise in seria difficoltà la navigazione adriatica, provocando non pochi problemi ai commercianti Veneziani, Ottomani, Ragusei e Anconetani. Per fronteggiare tale minaccia la Dominante impegnò un'apposita squadra navale per la sorveglianza dell'Adriatico agli ordini di un "Capitano contro Uscocchi". Dušan Mlacović (Univer-

sità di Lubiana), con "An Island of Confinement" (Un'isola di confino) ha evidenziato che nel Cinquecento le autorità veneziane consideravano Arbe adatta per il confino. La nuova posizione dell'isola, certamente non strategica, era dovuta alla profonda avanzata turca nei Balcani e alle scorrerie ottomane nelle terre dei vicini signori croati site oltremare. Questo determinò profondi cambiamenti nell'economia insulare, nella composizione e nel numero della popolazione, nell'organizzazione della difesa e nelle attività di culto diocesane, come pure nelle relazioni tra l'élite locale, la nobiltà e tutti gli altri membri di quella comunità. Appesantita da nuovi elementi psicologici, carica di terrore, a causa dei vicini Uscocchi di Segna a nord, e dei pirati turchi di Obrovazzo a sud, la società di Arbe divenne un ambiente idoneo per confinare i dissidenti di rilievo e quindi allontanarli dalla vita politica veneziana. Gizella Nemeth e Adriano Papo (Associazione "Pier Paolo Vergerio"; Università degli Studi di Udine), si sono soffermati su "La Repubblica di Ragusa e l'espansione ottomana nei Balcani (XIV–XVI sec.)". Con la pace di Zara del 1358 la Repubblica di San Biagio si liberò del dominio veneziano e promise fedeltà al re d'Ungheria, Luigi d'Angiò, impegnandosi a corrispondergli un tributo annuo di 500 fiorini d'oro in cambio della protezione. Quest'ultima era efficace finché l'Ungheria possedette la Dalmazia ed esercitava un'influenza in Bosnia; quando gli Ottomani penetrarono nell'entroterra dalmata, Ragusa dovette venire ad accordi con la Porta ed intraprendere una politica di non ostilità nei suoi confronti, diventando così tributaria di Istanbul. Al contempo continuava a versare un tributo annuo anche al re ungherese; i legami verranno troncati solo a seguito della disfatta di Mohács.

Il convegno si è concluso con tre relazioni concernenti la storia dell'Ottocento e del primo Novecento, quando cioè, cambiati radicalmente i rapporti di forze nell'area, avrà inizio la fase della politica imperialistica che porterà a non poche frizioni tra le nazioni europee, e nell'estate del 1914 allo scoppio del conflitto mondiale. Gianluca Volpi (Università degli Studi di Udine), ha proposto "Sulle orme del re Kálmán. La politica balcanica dell'Ungheria dualista". Quando nel 1878 l'Austria-Ungheria prese possesso delle province turche della Bosnia e dell'Erzegovina, l'Ungheria dualista iniziò a condividere la politica balcanica della Monarchia, verso la quale era stata tiepida fino a poco tempo prima. Il contributo ha ricostruito le linee generali della politica magiara nei Balcani, tenendo conto della posizione del Regno di Santo Stefano nella Monarchia asburgica, a sua volta impegnata a ridisegnare il proprio ruolo egemonico in un'area caratterizzata dalle forti contrapposizioni nazionali e dagli interessi divergenti delle nazioni europee. Diego Redivo (Università degli Studi di Udine), ne "La contesa imperialistica nei Balcani alla vigilia della prima guerra mondiale" ha ricostruito la

competizione imperialistica europea, che alla vigilia della Grande guerra trovò nei Balcani il principale terreno di coltura. Sulle spoglie dell'ormai agonizzante Impero ottomano venivano ad incrociarsi gli interessi di tutte le Potenze europee, in particolare quelli economici. Nell'ultimo contributo "Slataper 1914: l'Italia, l'Austria, i Balcani (l'Impero ottomano)" Fulvio Senardi (Associazione "Pier Paolo Vergerio"), si è soffermato sull'impegno dell'intellettuale triestino sul fronte pubblicitario, tracciando la genesi che lo portò da irredentista moderato a posizioni filo-imperialiste. Il relatore ha analizzato gli articoli pubblicati su "Il resto del Carlino" in cui emerge il disegno politico-militare di Slataper che sogna per l'Italia un ruolo di futura potenza egemone dell'Adriatico e del Mediterraneo orientale.

Le conclusioni del Convegno sono state affidate a Giuseppe Trebbi (Università degli Studi di Trieste) il quale ha giudicato positivamente il convegno, che ha contribuito a rappresentare in maniera esauriente la natura dei rapporti tra la Cristianità e l'Islam, ed in particolare modo tra le terre dell'Europa orientale, l'Adriatico e l'Impero ottomano. Lo spazio temporale ha abbracciato il periodo compreso tra il XV e gli albori del XX secolo. Ha riscontrato con piacere che tutti i relatori hanno fatto riferimento alle fonti, ai documenti, che attesta la serietà e l'impegno nella ricerca. L'unico punto che non è stato toccato, o meglio che non è stato analizzato in alcuna relazione specifica, è la posizione ed il ruolo della Chiesa nell'area geografica oggetto delle due giornate di studio. Trebbi ha aggiunto altresì che il convegno è stato fin troppo ricco di argomenti e che tutto non si poteva inserire nel programma. Ha auspicato, però, che siffatto aspetto venga affrontato magari nell'ambito di un altro incontro scientifico.

Vesna Kamin

RAZSTAVA "ABITARE IL SETTECENTO" /
"ŽIVETI V OSEMNAJSTEM STOLETJU"
Gorica (IT), Palača Attems-Petzenstein,
1. 12. 07–24. 2. 08

Razstavo z naslovom *Abitare il Settecento* so organizirali Goriški pokrajinski muzeji (Musei Provinciali di Gorizia, www.provincia.gorizia.it) v palači Attems-Petzenstein v Gorici. Na razstavi so želeli prikazati ambiente iz 18. stoletja, kakršni so bili v goriških palačah tistega časa. Gorica je v 18. stoletju postala središče združene Goriške in Gradiščanske dežele ter sedež novoustanovljene goriške nadškofije. Znani beneški komediograf Carlo Goldoni, ki je v mladosti obiskal mesto, je v svojih spominih zapisal, da je Gorica, razpeta med Beneško republiko in avstrijskimi deželami, prestolnica slednjih.

Namen avtorjev razstave je bil prikazati vsakdanje življenje v 18. stoletju v eni od goriških mestnih palač. Današnja podoba palače Attems-Petzenstein je rezultat zahtevne obnove, ki jo je za že obstoječo stavbo leta 1745 zasnoval avstrijski dvorni arhitekt Nicolò Pacassi. Razstava nam daje vpogled v plemiško življenje, ki je bilo razpeto med Dunajem in Benetkami, središčema, od koder so umetniki, ki so delali za goriško plemstvo, črpali ideje. Postavitev nam prikaže tako ambiente interierjevinterjerjev kot tudi njihove lastnike, grofe Attems. Razstavo so Goriški pokrajinski muzeji postavili v sodelovanju z muzeji in kulturnozgodovinskimi ustanovami iz Dunaja (Liechtenstein Museum, Mak in Hofmobiliendepot), Gradca (Johanneum), Ljubljane (Narodna galerija in Narodni muzej Slovenije), Zagreba (Muzej za umjetnost i obrt), z vrsto italijanskih muzejev in ustanovami (Civici Musei iz Benetk, Polo museale iz Firenc, Musei Capitolini in Museo della Città iz Rima) ter s številnimi zasebnimi zbirateljji.

Začetek razstave je v pritličju, kjer so v prvi sobi portreti članov družine Attems-Petzenstein. Osrednja osebnost je grof Sigismondo Attems (1708–1758), z ženo Gioseffo, rojeno Lantieri, bratombratom Carlom Michelejem, prvim goriškim nadškofom, in bratom Ludovicom. Pomemben je bil njihov vpliv na družbena dogajanja v gospodarstvu, kulturi, umetnosti in cerkvenem življenju v Gorici. Druga soba prikazuje portrete žensk med letoma 1770 in 1780, ki s svojimi oblačili ponazarjajo različne letne čase. Razstava se nadaljuje v naslednji sobi, kjer je postavljena rekonstrukcija takratne kuhinje s posodjem za kuho in strežbo. V pritličju se postavitev zaključi z zbirko grafik prepoznavnih evropskih mest in fantazijskih vedut.

Ogled se nadaljuje v prvem nadstropju, v tako imenovanem *piano nobile*. V "salone d'onore" sta postavljena vladarska portreta avstrijskega cesarja Karla VI. in njegove naslednice Marije Terezije. V istem salonu je predstavljena takratna plemiška moda: ženska domača halja, značilna za sredino 18. stoletja, ter moški frak s hlačami, okrašenimi z vezeninami. V sosednjih sobah so postavljeni interierjiinterjerji iz prve polovice 18. stoletja: saloni, jedilnice, spalnice in studiole. Postavitve predstavljajo pohištvo in opremo, ki so jo izdelovali na Goriškem, dopolnjeno s kosi z Dunaja in Benetk. Tako obiskovalec vidi spalnico Evgena Savojškega z majhnim kabinetom in omarico za dragocenosti. Na stenah visijo slike Sebastiana in Marca Riccija, Jacoba Amigonija in Johanna Michaela Lichtenreiterja. Največji dragocenosti na razstavi sta servisa za kavo in čaj iz Meissna, oba okrašena s fantazijskimi živalmi. Servisi jedilne posode so se namreč pojavili šele ob koncu 17. in v začetku 18. stoletja, ko se je v kulinariki uveljavil francoski način strežbe, tako da sta predstavljena dva od zgodnejših servisov. Ena od sob je namenjena rokokojskemu interierjuinterjerju. Tu vidimo dunajski porcelan in sliko *Banket v palači Nani*, delo

Palača Attems-Petzenstein v Gorici (foto: V. Kamin).
The Attems-Petzenstein Palace in Gorizia (photo: V. Kamin).

Pietra Longhija. Na koncu sta predstavljena še značilni studiolo – soba za delo in soba za igro, v kateri lahko občudujemo z intarzijami okrašene mize za igranje kart.

Razstava nazorno in učinkovito prikaže življenje goriških plemičev v 18. stoletju. Snovalci le-te so posrečeno združili obstoječe interjerje baročne palače Attems-Petzenstein in jih dopolnili z izbranimi kosi po-

hištva, ki so jih nadgradili z razkošnimi kompleti posodja, celoto pa dopolnili s slikarskimi deli in kosi oblačil. Žal pa ima razstava tudi pomanjkljivost, ob predmetih namreč manjkajo razlagalni napisi. V vsaki sobi je le glavno pojasnjevalno besedilo v italijanskem jeziku. Prav tako je tudi album, ki nadomešča katalog razstave, le v italijanskem jeziku.

OCENE
RECENSIONI
REVIEWS

Vida Sruk: ČLOVEK, ODTUJEN V MNOŽICO.
DRUŽBENOKULTURNI DISKURZ JOSÉJA ORTEGE
Y GASSETA.

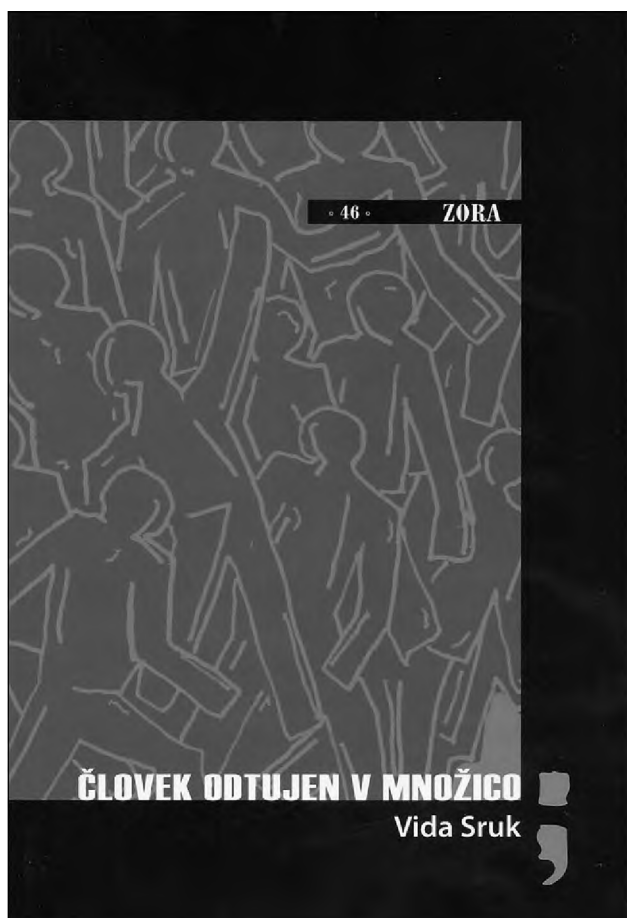
Maribor, Slavistično društvo, 2007, 206 str.

Pričujoče znanstveno delo Vide Sruk, doktorice socioloških znanosti ter predavateljice na Ekonomsko-poslovni fakulteti Univerze v Mariboru, pronicljivo in sistematično obravnava kulturnosociološke in moralnopolitične poglede enega največjih španskih in evropskih mislecev Joséja Ortege y Gasset (1883–1955). Avtorica utemeljuje svoje ukvarjanje z J. Ortego s točno ugotovitvijo, da je ta izjemen španski mislec v slovenski humanistiki in družboslovju premalo poznan, upoštevan in prisoten, čeprav se njegova dela – Brezhrbtenična Španija (*España Invertebrada*, 1921), Upor množic (*La rebelión de las masas*, 1930), Socializacija človeka (*Socialización del hombre*, 1930), Človek in ljudje (*El hombre y la gente*, izšlo posthumno, 1957) idr. – ume-

ščajo med klasične referenčne tekste z obravnavanega področja. Še več, gre za enega pomembnih protagonistov povezovanja evropskih narodov in kultur; in prav zato so Ortegeine kulturnosociološke in socialnopolitične koncepcije vredne pozornosti in premisleka tudi še v sodobnih razmerah.

Kot uvodoma rečeno, se knjiga osredotoča na obravnavo Ortegeine kulturološke in socialnopolitične publicistične dejavnosti tja do začetka tridesetih let prejšnjega stoletja. V središču avtoričine interpretacije sta predvsem Ortegeini deli *Upor množic* in *Socializacija človeka*, pri čemer gre za ključno družboslovno problematiko, v kateri je pisec tudi v največji meri izviren, hkrati pa je postal s svojimi pogledi izjemno popularen. Namreč, njegove ideje o "uporništvu množic", o njihovem "vzponu na oblast", o njihovi družbenozgodovinski, politični in kulturni uveljavitvi, so bile deležne velike pozornosti, tako v strokovnoznanstvenih krogih kot v laični javnosti. Seveda ne gre prezreti, da je J. Ortega začel ustvarjati v izjemno dinamičnem družbenem času, ki ga je zaznamovala globoka družbenopolitična, ekonomska in moralna kriza, nastala s prvo svetovno vojno ter z epohalnimi spremembami po njej. V sociološkem pogledu je tedaj zaznati vidnejšo uveljavitev in porast družbene moči množic ter hkrati v tej zvezi nenehno konfliktno krizno dinamiko. Prav te nove družbene okoliščine so odločilno spodbudile Ortegeino živo zainteresiranost (tako teoretično kot empirično) za spoprijem z aktualnimi družbenimi vprašanji tistega časa, kot je, na primer, nastanek in delovanje avtoritarnih in totalitarnih družb, tako fašističnih kot komunističnih (v katerih so prevladale stalinistične deformacije), pri čemer je uporabljal različne pojmovne instrumentarije, tako zgodovine in drugih družbenih ved kot nekaterih filozofskih disciplin. Prav deformacije in abnormnosti v družbenih sistemih, strukturah, institucijah, funkcijah in odnosih poudarjajo oziroma stopnjujejo – po mnenju Ortege – negativnost pojavov v znamenju "upor(ništva) množic". V njegovi koncepciji o "človeku-masi" ni bilo težko prepoznati kritike nehumane, nedemokratske družbe, še zlasti pa je ta asociirala problematiko okorele ter nasilne birokracije in celo ohlokracije. Zato je razumljivo, poudarja avtorica, da je bil J. Ortega – ki se je distanciral od vseh političnih gibanj in ideologij tedanjega časa ter je le na ravni moralnopolitične načelnosti sprejemal liberalnodemokratsko pozicijo – etiketiran, še zlasti s strani stalinističnih interpretov filozofije, za reakcionarja in zadržega konservativca.

Ob analizi nastajanja oziroma formiranja množic je Ortega pokazal na nastanek novega tipa človeka, "človeka-mase". In kdo je Ortegein "človek-masa"? To je novodobni povprečnež, človek, ki je izgubil svojo individualnost in s tem identiteto. Značilno zanj je občutje popolnosti, odsotnost vsakršne samokritičnosti. Njegov tako imenovani "intelektualni hermetizem" naj bi bil

vsebinsko blizu socialnopsihološkim fenomenom fanatizma in malikovalstva. Človek-masa tudi vsiljuje svoje mnenje o vseh problemih javnega življenja in prav v tem je, po piščevem mnenju, izvor nasilja (množic) vseh vrst. V tem kontekstu J. Ortega s stališča liberalne demokracije kritizira fenomen direktne akcije, ki je značilen za avtoritarne in totalitarne družbene sile.

Seveda ne gre prezreti, da J. Ortega obravnava človeka v kontekstu socializacije, ki jo je mogoče ugotavljati na vseh področjih življenja. Toda v središču Ortegin pozornosti niso pozitivni, pač pa negativni vidiki in učinki podružbljanja individuuma (pasivni konformizem in presocializiranost človeka-mase). Prav z opisovanjem človeka-mase, ki je svojevrstna kulturološka in socialnofilozofska kategorija, v določeni meri podobna psihoanalitično-politični kategoriji avtoritarnega socialnega karakterja, pride še zlasti do izraza Ortegin individualizem, poudarja avtorica. Po Orteginem mnenju namreč mnogoterost tendenc in momentov socializacije okrnjuje zasebnost ljudi, njihovo svobodo, osebnostno integriteto in avtentičnost. Prav socializacija, ki gnete tip človeka-mase, ustvarja s tem tudi pogoje za upor množic v vseh pomenih. Vendar upor mas ne pomeni le konkretnih akcijskih in politično-ideoloških modelov vedenja ter reagiranja množic, pač pa množstvo zapletenih interakcij med seboj bolj ali manj povezanih družbenih situacij, dejavnikov in teženj v modernih oziroma sodobnih družbah. S tem torej ni mišljen samo določen konfliktni aspekt socialne mobilnosti v običajnem pomenu tega izraza, poudarja avtorica, temveč vsa relevantna družbena, medčloveška in individualna dinamika, tudi psihična – zavedna in nezavedna.

V vsebinskem delu knjige je Vida Struk – opirajoč se na zgodovinsko in primerjalno metodo – prepričljivo predstavila in sociološko interpretirala relevantne prispevke tega svojevrstnega filozofa kulture in utemeljitelja sociološke kulturologije k razumevanju in kritičnemu osmišljanju sodobne družbe. Med njimi velja še zlasti izpostaviti problematiko vzpona zgodovinske ravni, idejo o rasti življenja, sociološko razlago primitivizma, razmerje med znanostjo in tehniko na eni in človekom-maso kot specialistu na drugi strani, o barbarstvu specializacije, tako imenovanem "fahidiotizmu", ki je zavladal v zavesti in delovanju znanstvenikov ter v znanstvenih institucijah, nadalje na problematiko oblastništva, odnose ukazovanja in poslušnosti, vrednote, problem zapovedovanja in zgodovinske kamuflaže, utesnjenost in provincializem narodov, evropsko moralo itn. V zadnjem delu knjige se avtorica posveča Orteginemu odnosu do Evrope, ki je nadvse aktualen. Mislec je namreč med prvimi domislil združeno Evropo, ki bo ohranila vso pestrost in različnost nacionalnih kultur, seveda ob hkratni zavrnitvi "cirkusantskih nacionalizmov", ki ogrožajo uveljavljanje kulturnozgodovinske vloge Evrope v svetu. Hkrati pa ocenjuje, da so predvsem suverene nacio-

nalne države čedalje večji anahronizem, ki peha Evropo v nepotrebne napetosti, spore in spopade. V tem kontekstu okarakterizira nacionalizme kot izrazite ideologije človeka-mase.

V zaključku velja opozoriti, da je vrednost pričujočega dela dr. Vide Struk nedvomno v tem, da je na tukajšnje (slovensko) teoretsko prizorišče 'zanesla' miselni opus doslej premalo poznanega, hkrati pa velikega španskega (evropskega) misleca. Še več, gre za pomembno delo, ki predstavlja tako rekoč most med slovensko in špansko kulturo ter še zlasti med družboslovnimi in humanističnimi vedami.

Avgust Lešnik

Maja Sunčič: V POSTELJI Z NAJBOLJŠO MED ŽENAMI: IMAGINARIJ ANTIČNE JUNAKINJE ALKESTIDE.

Ljubljana, Institutum Studiorum Humanitatis, 2006, 392 str.

Knjiga *V postelji z najboljšo med ženami: Imaginarij antične junakinje Alkestide* si postavlja vprašanje o povezavi med antično ženo, posteljo in zakonsko zvezo. Že sama naslovnica slikovno povzema poanto – postelja

in nadgrobnni kamen – čeprav bolj podobni moderni kot antični obliki, povezujeta z Evripidovimi besedami, ki izrecno pravi, da bo na Alekestidinem nadgrobniku pisalo: "Tukaj počiva najboljša med ženami".

Avtorica se sprašuje o anatomiji zakonske zveze, mitoloških soprogah, zakonskih zvezah in povezavi predstavitev z realnostjo antičnega vsakdanjika. Na navidezna videz preprostenostavnem in soglasno sprejetem primeru ženske idealnosti poskuša razvozlati široko mitološko mrežo zrcaljenj moških fantazem. Ženske in njihove postelje razkrivajo koncepte grške imaginacije o zvezi med moškim in žensko. Ker so reprezentacije namenjene razpravi in utrditvi moške identitete, nastopajo soproge kot predmeti menjave med moškimi, bodisi materialne kot pri sklenitvi zakonske zveze ali tekmovanju za žensko ali pa simbolične, ko si moški izmenjujejo besede in argumente o dobrih in slabih ženah.

Antična junakinja Alkestida, najboljša med ženami, je zaradi izjemne odličnosti in vzornosti izhodišče za raziskovanje ženske, postelje in zakonske zveze. Temeljno izhodišče analize je Evripidova drama *Alkestida*, ki je zaradi težavnosti interpretacije spodbudila nastanek obsežnega korpusa interpretacij. V 20. stoletju so raziskovalci pokazali veliko zanimanja za interpretacijo Evripidove drame, kar lahko razberemo tudi iz bogate bibliografije. Širok spekter interpretacij Evripidove drame nam ponuja vpogled v različne vidike avtorjeve obdelave mita. Novost te knjige je predvsem v zastavitvi izhodiščnega vprašanja, ki si tako kot dosedanj raziskovalci za temelj postavlja Evripidovo dramo: osnovni poudarek je na študiju imaginarija Alkestide, ki zajema različice mita v dolgem časovnem obdobju in problematizira ideološke kontekste najboljše med ženami. Če poskušamo razčleniti različice mita o Alkestidi in Admetu ter jih umestiti v širšo simbolno mrežo, ki bo zrcalila miselne predstave v dolgem časovnem obdobju, nam to omogoča vzpostavitev ideoloških vzorcev.

Za analizo imaginarija Alkestide je bila osrednja Evripidova drama *Alkestida*, ker gre za najdaljšo obdelavo mita v celoti. Dramo, ki jo večina interpretov uvršča v žanr tragedije in/ali satirske igre, Justina Gregory zaradi mešanice simpozijskega in karnevalskega (odvisno, iz kakšnega konteksta izhajamo) interpretira kot simpozijsko dramo. Celoten dramski zaplet temelji na zrcaljenju oziroma na "koncentrični" strukturi (igra odmevov). Jones pojav imenuje "paralelni miti". Paralelizem ali zrcaljenje lahko jemljemo zgolj kot okvir, v katerega so umeščene naracije o najboljši med ženami, Alkestidi – od poroke do pogreba in ponovne poroke. Evripidova obdelava mita o Alkestidi in Admetu združuje vidike smrti (pogrebne obreda) in simpozija, medtem ko tudi v drugih daljših predstavitev mita, na primer v *Alcestis Barcinonensis*, ni koncepta smrti in simpozija. Vzroke za Evripidovo predstavitev moramo iskati v specifični gledališču.

V antičnih besedilih in tudi v likovnem materialu je

Alkestida predstavljena kot ena redkih pozitivnih in idealnih žensk v mitologiji, o katere idealnosti je redko kdo podvomil: Alkestida je soglasno najboljša med ženami. Najstarejšo omembo vrle žene Alkestide najdemo pri Homerju (8. ali 7. stoletje pred našim štetjem). V *Iliadi* v Katalogu ladij je omenjen Evmel, Admetov in Alkestidin sin, ki ima pri Evripidu presunljivo tožbo na odru, v drugih različicah pa se ne pojavlja.

Za analizo dobre soproge Alkestide je najpomembnejša Evripidova drama (1.163 verzov). Leta 438 pred našim štetjem je bil Evripid na tragiškem tekmovanju drugi s tetralogijo *Kretčanke*, *Alkmajon v Psofisu*, *Telef* in *Alkestida*. Na četrtem mestu tetralogije je bila *Alkestida*, zgodba o soprogi, ki je umrla namesto svojega moža. Tega je zaradi izjemne gostoljubnosti iz žalovanja rešil Herakles in mu vrnil ženo od mrtvih. *Alkestida* je edina ohranjena drama, ki je nastala pred peloponeško vojno in po didaskalijah prva Evripidova igra, ohranjena v celoti. Glede na pričevanja naj bi bil Evripid v času, ko je napisal *Alkestido* v poznih štiridesetih letih in se je v gledališču predstavil že 17 let pred tem s *Peliadom*, dramo, ki tako kot *Alkestida* sodipada med tesalske legende. Pred Evripidom je mit o Alkestidi in Admetu obdelal Frinij, ki je verjetno vključil motiv Heraklove rokoborbe s Tanatosom. Burleskne vidike mita so obdelali tudi v komediji: Formis ali Formos, Epipharmov sodobnik, v srednji komediji pa Aristomen leta 388 pred našim štetjem. (*Admetus*) in Antifan (*Alcestis*).

Za razčlenitev Alkestide v imaginariju je izredno pomembna najdba papirusa z daljšim besedilom, ki se po mestu najdbe imenuje *Alcestis Barcinonensis*, *Barcelonska Alkestida*. Besedilo predstavlja tudi eno od dveh skrajnih časovnih točk, do katere opazujemo lik Alkestide v imaginariju (pozkasnejša je Fulgencijeva različica). Gre za poznorimsko pesnitev, ki jo datirajo v 4. stoletje našega štetja. Pesem je sestavljena iz 122 heksametrov (pesem je imela najmanj 124 vrstic) in je zapisana na šestih papirusih. Avtor pesnitve je verjetno poznal Evripidovo različico mita, saj je njegova interpretacija mita v mnogočem podobna. Osredotoča se na vprašanje neizbežnosti smrti in Admetov poskus, da bi se z Apolonovo pomočjo izognil smrti. Apolon mu svetuje, naj si poišče nadomestno truplo, kjer v nasprotju z drugimi interpretacijami kot možno žrtev navede tudi Admetova otroka. Mati in oče objokanega Admeta nečustvujoče zavrneta, medtem ko se žena Alkestida iz ljubezni takoj odloči, da se bo odpovedala življenju. Alkestida se, podobno kot pri Evripidu, sama pripravi na smrt in si sama izreče besede hvale. Admetu ne prepove poroke kot Evripidova *Alkestida*, ampak zahteva le, naj jo večno ljubi in naj je nikoli ne pozabi. Podobno kot pri Evripidu se izredno zavzame za svoja otroka in roti moža, naj bo dober do njiju, ker ju bo sicer prišla maščevati. Izrazitih zahtev po dedovanju njunega sina tukaj ni. Pomembna razlika v barcelonski pesmi je, da se Alkestida na koncu ne vrne od mrtvih, ampak ostane

mrtva. Različica mita je najdaljša ohranjena ob Evripidovi.

Alkestido omenjajo tudi v poklasičnem materialu, kar na zanimiv način priča o razvoju Alkestide kot o toposu dobre soproge v grškem imaginariju. Helenistična predstavitev v Kalimahovi (približno 305–240 pred našim štetjem) *Odi Apolonu* predstavlja vidik Admetove homoseksualne zveze z Apolonom. Uporabo virov v dolgem časovnem obdobju (8/7. stoletje pred našim štetjem – približno 5. stoletje našega štetja) avtorica utemeljuje s konceptom zgodovinopisja *la longue durée*, dolgega trajanja, ki je eden izmed postulatov šole *Annales*. V tradiciji šole *Annales*, ki sta jo leta 1929 ustanovila Marc Bloch (1886–1944) in Lucien Febvre (1878–1956), je koncept zgodovinopisja *longue durée* kasneje nadaljeval Fernand Braudel (1902–985), ki je vztrajal pri pisanju totalne zgodovine in raziskovanju dolgih časovnih obdobj. Braudel je pokazal, da se čas giblje z različnimi hitrostmi; čas je razdelil na zemljepisni, družbeni in individualni. "Nekatere strukture, ki imajo dolgo življenjsko dobo, postanejo stabilne prvine neskončni vrsti generacij in ovirajo zgodovino, s tem da, da zavirajo in, da obvladujejo njeno iztekanje. Druge se hitreje izčrpajo. Toda vse so v isti sapi opora in ovira." Prej so zgodovinarji opazovali zgodovinski čas v perspektivi njegovega "vsakdanjega ritma", "kratkega časa in dogodka". Braudel dopolnjuje začetni odpor ustanoviteljev šole *Annales* do pozitivističnega zgodovinopisja, ki se osredotoča na politično zgodovino, vojne in države, velike moče, kronologijo, razvoj pa razlaga kot linearni.

Takšna analiza mitov o Alkestidi in Admetu v dolgem časovnem obdobju večini interpretov še vedno povzroča nepremostljive težave, saj vztrajajo pri delitvi na kratka časovna obdobja, se osredotočajo na posameznega avtorja in zagovarjajo nezdružljivost konceptov v celotni antiki, ker so se spreminjale države in ideologije. Z analizo Alkestide in Admeta v dolgem časovnem razponu avtorica pokaže, da se politični in ideološki konteksti sicer spreminjajo, vendar se podoba Alkestide v imaginariju kljub temu ne spreminja, saj moramo invencijo vzorne soproge Alkestide povezati z idejo strukture patriarhata, ki ga označuje dolgo trajanje.

Raziskovanje imaginarija antičnih žensk je preučevanje sanj o idealnosti in o idealnih modelih, ki jih v vsakdanjem življenju ni, ampak se pojavljajo kot kompenzacija in "tamponska cona", ki brani pred realnostjo. Alkestida uteleša najboljšo med soprogami, je izhodiščna točka za razpravo o idealnem modelu ženske, ki je ni (bilo), zato so si jo izmislili in postavili kot bran proti slabim imaginarnim in realnim soprogam.

Ena izmed prvih težav, ki jih povzroča raziskovanje imaginarija, je pravravno definicija imaginarija. Za Évelyne Patlagean je imaginarij vse tisto, kar je izven konkretne realnosti, torej področje lažnega in nedokazljivega. Vendar ne moremo reči, da je imaginarij imaginaren, torej namišljen. Imaginarij odseva sanje o ide-

alnosti, projicirane na družbo, vsebuje želje po uresničitvi idealnega stanja, ki ga v vsakdanjem življenju ni. Med realnostjo in imaginarijem je meja, ki je odvisna od posameznika, zgodovinskega obdobja in kulture: vsaka kultura ima svojo interpretacijo imaginarija ter določa odnos med otipljivo realnostjo in imaginarijem.

Imaginarij ima lastno strukturo in svoje principe evolucije, zato bi bilo absurdno zanikati njegovo povezavo z "zunanjo realnostjo". "Realnost" kot izhodiščna točka ima za raziskovanje imaginarija sekundarni pomen: bodisi realna ali izmišljena, delno ali povsem izmišljena dejstva in osebe se vpisujejo v idealno tipologijo. Imaginarij predstavlja idealno, zato se ne smemo spraševati, kakšna stopnja te idealne predstavitve je resnično obstajala, in ločevati imaginarnega od realnega, ampak vse jemati kot celoto. Imaginarij nastane kot odgovor na spremembo, kot "reakcija na nasilni vdor dejstev" v zavest duha, zato je imaginarij nekakšna "tamponska cona", ki brani pred realnostjo. Imaginarij je odvisen od "mentalne klime", zato je pri raziskovanju imaginarija nujna kontekstualizacija. Vsaka družba razvije svoje načine upora proti realnemu, tako da zanika ali sprevrta dokaze in njihov pomen, kar kaže na avtonomnost imaginarija in hkrati tudi na trajnost njegovih modelov. Na splošno vsak vidi tisto, kar hoče, in razume tisto, kar že ve. Značilnost imaginarija je tudi njegova globalnost, saj ga najdemo v vseh vidikih zgodovinskega življenja.

Ključna beseda, ki jo danes skoraj vsi uporabljajo, je kontekst. Po Vernantu lahko besedilo razumemo šele, ko razumemo tudi njegov kontekst, besedilo pa moramo brati kot ideološko naracijo, ki zrcali simbolno mrežo ideologije in se postavlja raziskovalcu kot uganka, ki jo mora dešifrirati, čeprav je pravravno reševanje ugank in iskanje "ključa" tista past, v katero se po Veynovem mnenju ne smemo ujeti, zaključuje avtorica, začenja pa z verzi iz Evripidove *Medeje*:

*Vse drugo ženske nas
navdaja s strahom: boj in lesket orožja;
a če v postelji nam vzeta je čast,
nihče ne zmore bolj morilskih misli.*

Karmen Medica

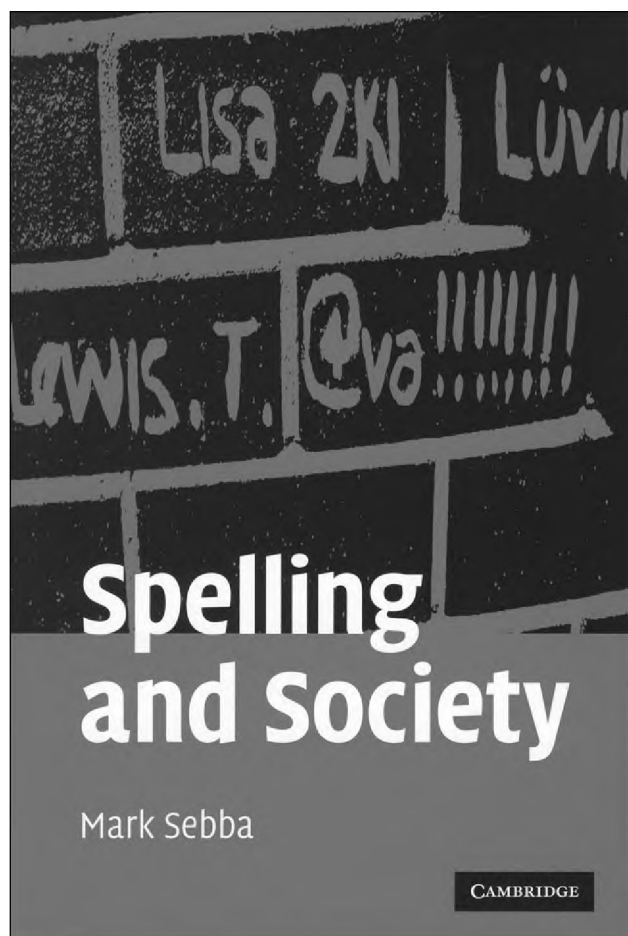
Mark Sebba: SPELLING AND SOCIETY.

THE CULTURE AND POLITICS OF ORTHOGRAPHY
AROUND THE WORLD.

Cambridge, Cambridge University Press, 2007, 189 str.

Orthography matters to people, claims Mark Sebba, a reader in Sociolinguistics and Language Contact at the University of Lancaster (UK) in his most recently published book about signs, which apart from linguistic meaning also carry a social meaning. Orthography thus matters to all of us: not only teachers, professional

writers and publishers are concerned with it, but also the general public. While most people simply want to be able to spell correctly, some decide to intentionally break the rules of established orthographies in various ways. Orthography, as seen by Sebba, is therefore a *social practice* rather than just a set of rules which seek to form a correct spelling system. Defined as such, orthography can find its home in the area of Literacy Studies in which new perspectives to understanding literacy have lately been developed, namely, seeing it not simply as a way of deciphering a script, but also as a skill which enables us to apply this knowledge to specific linguistic situations in everyday life. We do orthography as much as we use it: attempts to "regionalize" one's language in terms of orthography as noticed in Slovenian-written blogs and messengers, for example, are just another way of orthographic creativity in everyday life, not to mention other such practices discussed by the author (graffiti, archaic spelling, language symbolism etc.). In this sense, Sebba's study is the first of its kind: his positioning of orthography within sociolinguistics rather than simply linguistics is an attempt to fill in the niche in the studies of human symbols and communication that has so far been neglected.

Seven chapters that discuss orthography from several angles follow a short introduction in which major research concerns are explained. The first chapter deals with different approaches to orthography. The author distinguishes between two models of orthography, an autonomous and a sociocultural, but finally argues for the latter one. Contrary to the predominant model, which sees orthography as a somehow "neutral technology", independent of social contexts (Street, cited p. 14) and in the domain of phonology, the author rather supports the view that orthography is to be studied within the social and historical contexts (Chapter 2). Standard language orthography is therefore also context-dependent: correspondence between sounds and characters that stand for them is language-specific, so are the representation of vowel length, use of diacritics and the choice of specific characters. The letter <j> does not correspond to the same sound in every language (<j> in Slovenian and many Germanic languages, but <x> in Spanish), similarly, <š> makes sense in Slovenian but not in German, where more than one letter is used to represent the same sound. But despite the seeming strictness of language's orthographic system, creativity is allowed in several fields. A case study of the Spanish <k> appears to be an interesting indicator of this orthographic play. While the sound <k> is in Spanish usually represented using <c> or <qu>, some subculture groups prefer to use <k> to stress their "otherness" or, also because of a reference to a Basque <k> – using spelling system, a parody to the Spanish-word spelling. In such contexts, spellings like Miercoles Merkatu (for Miercoles Merkatu – Wednesday market) also bear a political message of Basque oppositionality towards the official state. Sebba claims that such attempts are a way of demonstrating one's "difference from" but at the same time also variability of language representation which, all in all, helps construct new identities and/or strengthen the existing ones as well as allowing for variations within a community.

In the third chapter, *Language contact, linguists, emergence of orthographies*, an interesting example from Manx is drawn to attention. Being a Gaelic language, the emergence of Manx's orthographic system is interesting as it was strongly influenced by conventions of the English spelling system, mainly as a result of bilingual priests and Bible translators who invented it in the 17th century. For an English speaker, Manx is comparable to its sister language Irish and is therefore quite simple to read.

But inventing orthographies is not only a matter of the past: as literacy has become one of the aims of different governments and organisations (UNESCO among them) throughout the world, development of writing systems is nowadays in the domain of professional linguists as well as social scientists and psychologists. As demonstrated by the author, this task is by no

means a simple one. For the potential users, it is in many cases significant – choosing the orthography of a majority language (such as Spanish in South America) in order to assign the minority language a similar status to the majority language, makes it look like the colonial language. This is of course contradicting to the wish of the ones who strive to distance their language from the colonial past (as for example Sranan English-Creole, where Dutch orthographic elements were omitted). This "ideological" element to which the whole of chapter 4 (*"Postcolonial orthographies"*) is dedicated seems to be, according to Sebba, incorporated in all orthographic systems and among other things, is proof for the author's initial position against the "autonomous" approach to orthography. In support of his position, many examples are given, ranging from Moldavian rejection of the Cyrillic alphabet in 1990, which was a clear introduction to the declaration of its independence from the USSR the following year, to the problem of loanwords, which comes with a range of dilemmas, one of which is also present in Slovenian. Should the famous Italian dish be spelt <pizza> or <pica>? If the first bears its etymological history with it, the second conforms to the standard orthographic conventions of Slovenian language. Some languages adapt all foreign words to the orthographic system of their own language, personal names included (<Niče> for Nietzsche in Serbian and <Šuberts> for Schubert in Latvian) while some keep the spelling of a word in its original form (<Spagetti> in German).

Chapter 5 introduces the reader to various orthographic problems which often appear when language users try to represent unstandardised variants of a language. Two case studies are given to demonstrate contrastive situations. The first one deals with Jamaican Creole, which is in fact not recognised as "writable", but is used as such by its speakers on various occasions. The author argues that the orthographic choices made in such situations represent an "informal ideology" (p. 126) of creating a language in a way that spelling emphasizes difference from Standard English (ex. <yuh> or <yu> for standard <you>). Differently, the Galician "war of orthographies" (p. 126) is about suffusion of the political and ideological. Two different viewpoints about the relation between Portuguese and Galician are discussed: differentiation, which sees Galician as a language independent from Portuguese, and reintegration which claims that structurally, Galician is in fact not a language, making it different from Portuguese. Each of these positions is associated with their own orthographic practices: differentialism is striving to distance Galician from Portuguese and thus uses aims to represent it as a language closer to Catalan, while reintegrationalism either combines graphemes of both languages (<ñ> as in Catalan, but also <nh> as in Portuguese) or uses "his-

torical-etymological" orthography which is in fact the one used for Portuguese standard language. This is a clear example of orthographies not just "reflecting" identities, but also creating them.

In the following chapter Mark Sebba turns from orthographies in the "context of language standardisation and elaboration" to the "subject of spelling reform in languages with established orthographies" (p. 131), which seems to be, unsurprisingly, an activity of extreme difficulty. This claim is supported with several examples of unsuccessful attempts to reform orthographies worldwide (as in Germany, for example). The exceptions are rare and motivated by a wish to establish either "symbolic renewal" (p. 155) of a nation (Cyrilic to Roman in Moldova) or are a consequence of powerful authorities. In such cases the agencies or governments who control education and/or the press may enforce the change regardless of public opinion.

In the last chapter, simply titled *Why do we spell?*, Sebba addresses two recent works that appeared in the British book market in early 2007, which question English spelling. Similarly, he describes the UK spelling competition problems and the concerns English people have because of the declination of knowledge of spelling at work due to the popularity of emails and text messages. This of course leads to the question of the purpose of spelling or, as the author puts it, "what is the compulsion to have a standardised, almost invariant system of orthography" (p. 159). The answer comes from his perspective on the sociocultural model, which sees orthography as being part of one's culture, in which humans tend to give meanings to activities in which they are involved. Sebba summarises that the themes that emerged from the discussion in the book are of social character. Identity, iconicity, interlinguality and authority are, despite the fact that each of them is independent, tightly connected with each other.

And just before the book provides us with an emergency *Glossary*, it is closed with a short paragraph, stylishly titled *So wot...?* in which one can read: "For those who want to know the message of this book, it is this. Orthographies are not simply remarkable technological achievements, though they are that. They are also complex social and cultural achievements /.../, microcosms of language itself, where the issue of history, identity, ethnicity, culture and politics which pervade language are also prominent" (p. 167).

It is because of this new approach that the book deserves at least a glimpse, though shame, *it costs an awful lot of moni*.

Ana Tominc